

**ЕСТЕТИЧНЕ САМОВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ КОЛЕКТИВНОЇ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Постановка проблеми у загальному вигляді... На початку третього тисячоліття в умовах демократизації суспільства, гуманізації культури і освіти проблеми естетичного самовиховання людини стають щодалі актуальнішими та привертають увагу сучасних науковців-дослідників, педагогів-практиків, студентів, учнівської молоді.

Створення умов для реалізації творчого потенціалу людини є сьогодні однією з основних засад внутрішньої політики держави в гуманітарній сфері поряд з забезпеченням реформування та розвитку вітчизняної системи вищої освіти і науки, їх інтеграцією в європейський та світовий освітній і науковий простір, відродженням духовних цінностей Українського народу, підтримкою розвитку культури і мистецтва [1].

В сучасній Концепції національного виховання студентської молоді, яка ґрунтується на принципах гуманізації, серед основних напрямків національно-виховної діяльності виділене естетичне виховання, яке включає в себе: розвиток естетичних потреб і почуттів, художніх здібностей і творчої діяльності; формування у молоді естетичних поглядів, смаків, вироблення умінь примножувати культурно-мистецькі надбання народу, відчувати і відтворювати прекрасне у повсякденному житті [2, с. 3].

Серед питань естетичного виховання й самовиховання молоді засобами музично-виконавського мистецтва найбільш цікавою для нас є проблема естетичного самовиховання студентів як майбутніх педагогів-музикантів у процесі колективної музично-виконавської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Відповіді на значну кількість питань з проблеми естетичного самовиховання студентів за допомогою їх активної взаємодії як учасників колективної музично-виконавської діяльності ми знаходимо, з одного боку, у соціально-психологічних дослідженнях, таких як: соціально-психологічна теорія колективу, найбільш повно представлена в роботах А. Петровського; дослідження спілкування як єдності трьох процесів: соціальної перцепції, комунікації, інтеракції (Г. Андреева, В. Лабунська, О. Леонтьєв); психологія міжгрупових відносин (В. Агеев, Т. Стефаненко); психологія конфлікту (Н. Гришина, Ю. Бородкін); дослідження наукових шкіл з точки зору програмно-рольового підходу (М. Ярошевський, М. Іванов). З іншого боку, естетико-теоретичну основу дослідження проблеми представляють концептуальні положення: про сутність естетичної культури й естетичної педагогічної діяльності, єдності естетичної свідомості й діяльності особистості (М. Киященко, М. Лейзеров, Л. Печко); про суспільний і одночасно творчий характер естетичної самосвідомості, її емоційно-психологічні особливості (І. Бех, О. Леонтьєв, Ю. Борєв, В. Лозовий, Л. Сморг); про зміст і сутність самовиховання, фактори естетичного саморозвитку особистості (С. Єлканов, К. Завалко, С. Карпенчук, О. Кучерявий, В. Сухомлинський); про роль музичного мистецтва в естетичному розвитку й саморозвитку особистості (О. Апраксіна, Б. Асаф'єв, Л. Мазель, В. Медушевський, Г. Падалка, О. Рудницька, Б. Теплов, Г. Шевченко).

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягає в розгляді проблеми залежності естетичного самовиховання студентів мистецько-педагогічних спеціальностей від їхньої участі у процесі діяльності музично-виконавських колективів педагогічного університету, у визначенні ролі педагогів-керівників у процесі перетворення студента з об'єкта зовнішнього естетично-виховного впливу на суб'єкта активного естетичного самовиховання, у пошуку шляхів використання впливових якостей процесу роботи Оперної студії як однієї з форм колективної музично-виконавської діяльності на естетичне самовиховання її учасників.

Виклад основного матеріалу дослідження... Естетичне самовиховання студентів музично-мистецьких спеціальностей педагогічного університету є однією з головних цілей вищої мистецько-педагогічної освіти. Потрапляючи в естетично-виховне середовище педагогічного університету, студенти повинні отримувати можливість збагачення свого загальнокультурного і естетичного кругозору, досягнення певного рівня необхідних науково-методологічних знань і набуття досвіду професійно-педагогічної, музично-виконавської майстерності, естетичної самовиховної діяльності, і, надалі, передання накопиченого досвіду, знань, умінь вдосконалювати й створювати себе – своїм учням під час педагогічної практики.

Сутність проблеми, якої ми торкаємося, полягає в досягненні молодого людиною, яка навчається одній з найгуманніших і найкрасивіших професій – учителя мистецтва, якнайбільш високого рівня естетичного самовиховання. Тобто у формуванні у студента інтересу, бажання, мотивації, а на їх основі – усвідомленої потреби в самостійному накопиченні естетичних знань, умінь, навичок, досвіду естетичної діяльності. Ці чинники, формуючи естетичне ставлення до світу (до дійсності, до соціуму, до себе особисто), естетичну свідомість і самосвідомість особистості, будуть поступово переростати в індивідуальні, особистісні й професійні якості, риси, високу майстерність, перетворюючи майбутнього вчителя-музиканта з пасивного об'єкта зовнішнього впливу на

суб'єкта естетичного самовиховання. При цьому, в якості основного засобу естетичного самовиховання ми розглядаємо безпосередню практичну участь студентів у процесі колективної музично-виконавської діяльності.

Шляхи вирішення даної проблеми полягають, на наш погляд, у подоланні суперечностей:

- між сучасним станом здатності й готовності студентів університету до естетичного самовиховання та реалізації досвіду естетичної самовиховної діяльності в майбутній професії музиканта-педагога і недостатньою розробленістю теоретико-методичних засад формування цих якостей у процесі колективної музично-виконавської діяльності;

- між спрямованістю навчально-виховного процесу вищого навчального закладу освіти на традиційно класичні цінності музично-естетичної культури – і особистісними інтенціями студента (наприклад, потягом до масової культури);

- між передбаченим структурою навчально-виховного процесу прагматичним типом стосунків у спілкуванні, однією з ознак якого є наявність колективного контролю, який виступає в якості зовнішнього обмеження самореалізації студентів, та художньо-естетичним впливом на особистість мистецтва колективного музичного виконавства, як засобу спілкування й спільної діяльності, де виховується особливе морально-естетичне альтруїстичне ставлення до співучасників колективного виконання.

Використовуючи традиційні форми колективної музично-виконавської діяльності (спів у хорі, гра в оркестрі, участь у танцювальному ансамблі), ми вивчали динаміку самовиховання студентів-учасників під впливом кожної з цих форм. Під час вивчення загального стану естетичної вихованості студентів у її взаємозалежності з фактом участі в тих чи інших формах колективної музично-виконавської діяльності ми обов'язково враховували специфічні особливості й впливові механізми даного явища.

Проведене нами в межах дисертаційного дослідження анкетування дозволило нам отримати наступні дані. Майже 75% студентів мистецько-педагогічних спеціальностей постійно беруть участь у діяльності музично-виконавських колективів, але тільки 42% з них сприймають колективну музично-виконавську діяльність як один із засобів самореалізації, самовираження. Якщо у 63% опитаних ця діяльність викликає відчуття радості творчого процесу і кінцевого результату, то тільки 17%-ми студентів вона усвідомлюється як життєва, естетично-професійна потреба. У той же час 10% студентів сприймають її тільки як необхідну вимогу навчального процесу.

Отримані дані дозволили нам вибудувати гіпотезу про те, що естетичне самовиховання студентів у процесі колективної музично-виконавської діяльності має стати більш ефективним і результативним за умов:

- творчого й дієвого прагнення студентів досягти високого рівня загальнокультурних і естетичних знань, естетичного відношення до світу, сформованості естетичної свідомості й самосвідомості, особистих і професійних естетичних якостей, майстерності в педагогічній і музично-виконавській діяльності й спілкуванні, діалогових стосунків з педагогами, колегами по творчості й своїми учнями, усвідомлення необхідності естетичного самовиховання протягом усього життя;

- естетичної спрямованості кожного студента у процесі музично-виконавської діяльності в навчально-творчому колективі, у ставленні до мистецтва, до вибору й інтерпретації музичних творів, до педагогів і студентів – учасників спільної музично-виконавської творчості у власному особистісному й педагогічно-професійному самозростанні;

- залучення студентів до активної участі у процесі діяльності створених в університеті музично-виконавських колективів, забезпечення зростання їх художньо-естетичного й технічно-майстерного рівня та якості спільного виконання музичного твору.

Для забезпечення цих умов педагогами має бути відпрацьована система методів, впровадження яких сприятиме досягненню максимально високих результатів діяльності музично-виконавських колективів та поступовому перетворенню змісту цієї діяльності в особистісний зміст виконавців. Тому наш інтерес до вирішення цієї проблеми також пов'язаний з пошуком ефективних методів стимулювання естетичного самовиховання студентів у процесі колективної музично-виконавської діяльності з боку педагогів.

Педагоги, керівники навчально-творчих музично-виконавських колективів університету, які займаються естетично-професійним вихованням студентів, мають виконувати роль мудрих співучасників, головною метою яких є створення атмосфери співтворчості, сприяння й організації процесу поступового усвідомленого переведення (самопереходу) студента зі стану об'єкта виховання, який підкоряється зовнішньому впливу або дозволяє себе виховувати, у стан свідомого й активного суб'єкта самовиховання, формування естетичної свідомості й самосвідомості та набуття досвіду естетичної діяльності.

Педагоги мають діяти за такими напрямками:

- *визначально-діагностичним*, у межах якого передбачається вивчення наявного рівня естетичної вихованості студентів, їхньої естетичної спрямованості, здатності до самовиховних дій, схильності й причетності до тих чи інших видів естетичної діяльності з використанням методів психолого-педагогічної діагностики (спостереження, опитування, анкетування, вивчення продуктів діяльності тощо);

- *організаційно-діяльнісним*, який передбачає використання методів організації процесу колективної музично-виконавської діяльності: формування колективу й керівної групи, визначення репертуару, інформаційне, технічно-методичне, матеріальне забезпечення, організація репетиційно-виконавського процесу, створення в колективі благойого клімату й сприятливої атмосфери для самопрезентації, самореалізації кожного його учасника;

- *спонукально-стимулюючим*, за яким передбачено використання методів стимулювання до естетичного самовиховання, допомога у спільному складанні програм і планів колективного й індивідуального естетичного самовиховання та їхньої подальшої реалізації;

- *регулятивно-корегуючим* як допомогою в організації колективного контролю та самоконтролю за виконанням спільно й індивідуально намічених планів колективної музично-естетичної діяльності й подальшого естетичного самовиховання особистісно-професійних рис і якостей, його регулюванні й корекції у сполученні з саморегуляцією і самокорекцією кожного учасника.

Взаємопов'язаність і взаємозалежність указаних напрямків вимагають від педагогів виважених комплексних дій у тісному творчому діалозі з усіма учасниками естетично-виховного процесу.

Експериментальне дослідження спонукало нас до використання досвіду колективної музично-виконавської діяльності створеної в межах навчально-виховного процесу Інституту культури і мистецтв Луганського національного університету імені Тараса Шевченка Оперної студії як засобу комплексного впливу на естетичний саморозвиток учасників цього проекту. За роки існування Оперна студія набула статусу високопрофесійного художньо-творчого колективу з багатими традиціями і збагатила свій репертуар такими світовими шедеврами: "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемівського (2002-2003 рр.), "Алеко" С. Рахманінова (2003-2004 рр.), "Євгеній Онегін" П. Чайковського (2005 р.), "Фауст" Ш. Гуно (2008 р.), "Паяци" Р. Леонкавалло (2009 р.), "Сільська честь" П. Масканьї (2010 р.). Серед найталановитіших митців, причетних до співпраці з учасниками колективу Оперної студії, видатні педагоги-вокалісти – Джульєтта Якубович, Володимир Самарцев, режисери-постановники – Мойсей Розін, Сергій Гришанін, відомі талановиті диригенти – Анатолій Калабухін, Євген Тутевич, Сергій Черняк, Курт Шмідт інші.

Основними засобами комплексного естетичного впливу Оперної студії на процес естетичного самовиховання її учасників є:

- музика – як унікальний вид мистецтва, вплив якого на особистість детермінований естетичним переживанням, потребою, естетичним ідеалом;

- опера – як твір та синтетичний жанр музично-виконавського мистецтва, створений композитором і автором лібрето в певному стилі певної культурно-історичної епохи, інтерпретований задумом диригента, режисера-постановника й художньо відтворений усіма учасниками студії, який поєднує в собі сольний, ансамблевий та хоровий спів, гру на музичних інструментах, танець, сценічну пластику рухів акторів, художнє оформлення спектаклю;

- музично-виконавська діяльність у колективній формі художньо-виконавської інтерпретації оперного твору;

- взаємовплив учасників колективної музично-виконавської діяльності в Оперній студії в системі «педагог-керівник – студент-виконавець – слухач»;

- самовплив кожного учасника (самосприйняття, самопрезентація, самооцінка, саморегуляція).

Процес естетичного виховання і самовиховання у межах діяльності Оперної студії вимагає поділу її роботи на три основні етапи: підготовчий, репетиційний, концертно-сценічний.

У підготовчий період студенти залучаються до вибору репертуару за методом активного обговорення варіантів, запропонованих педагогами-керівниками, з урахуванням особистих побажань окремих студентів-учасників; до інформаційного, технічно-методичного забезпечення колективу необхідним літературним, нотним, аудіо- та відеоматеріалом методом персональних доручень та схвалення особистих ініціатив, з подальшим використанням методів групового та самоконтролю за їх виконанням. У цей період починається ґрунтовне самостійне засвоєння кожним учасником, з подальшим освітленням у колективі, літературного й нотного тексту обраного до виконання твору, побудови образу і вживання в отриману роль за порадами режисера-постановника студії у сполученні з методом «сам собі режисер».

Під час розведених та зведених занять репетиційного періоду роботи студії її учасники залучаються, окрім традиційних, і до таких методів спільної діяльності, як робота студентів у якості хормейстерів і диригентів над хоровими або оркестровими партіями за участю викладачів у якості співаків хору або виконавців на деяких інструментах у складі оркестру оперної студії. Крім того, спільно здійснюється постановка танців в опері за участю педагогів-хореографів, в тому числі, і в якості виконавців у складі студентської хореографічної групи. Триває самостійна робота студентів зі сценічного руху в сполученні з указівками режисера як репродуктивно-пошуковий метод.

Концертно-сценічний період колективної музично-виконавської діяльності Оперної студії виявляє дійсне ставлення учасників до спільної справи спонукає кожного з них до прояву відповідальності у виконанні своїх

рольових обов'язків, стимулює внутрішні інтелектуальні, вольові, душевні сили до якнайскравішого втілення художнього образу, закладеного авторами, постановниками, інтерпретаторами музичного твору, й донесення його до слухачів і глядачів. Це збуджує почуття єдиного подиху, власної злитості з єдиним виконуючим організмом хору, оркестру, всієї студії, що характеризується нами як метод відчуття творчої причетності, який підкріплюється потужним відгуком душ слухачів і глядачів на красу вражаючого дійства оперного спектаклю й наступним переживанням спільного успіху.

Так вибудовується творча діалогова взаємодія педагогів і студентів у процесі постановки й виконання оперного спектаклю або концертного виконання музичних творів на сцені – тобто колективна музично-виконавська діяльність, завдяки якій здійснюється безпосередній вплив на розвиток процесу естетичного самовиховання студентів.

Висновки... Таким чином, участь у процесі колективної музично-виконавської діяльності Оперної студії допомагає студенту відчувати причетність до спільної справи, усвідомити себе частиною колективу як єдиного організму, єдиного виконуючого інструменту, викликати прагнення до колективного і професійно-мистецького єднання, відчувати й адекватно оцінити певну власну перевагу професійно-творчому рівню розвитку музично-виконавського колективу, відчувати в собі перевагу або недостатність власної розвиненості в емоційно-чуттєвій, художньо-комунікативній сферах особистості, усвідомити й відчувати необхідність активізації самовиховних дій.

Результатом участі в процесі колективної музично-виконавської діяльності Оперної студії має стати діалектичний синтез колективістської ідентифікації з особистісним самовизначенням кожного студента, свідоме естетичне ставлення до власного естетичного саморозвитку та постійне прагнення до естетичних самовиховних дій.

Отже, естетичне самовиховання студентів мистецько-педагогічних спеціальностей університету в умовах колективної музично-виконавської діяльності відбувається завдяки використанню засобів творчого потенціалу Оперної студії. Процес її колективної музично-виконавської діяльності стає дієвим способом підвищення рівня ефективності й результативності естетичного самовиховання її учасників. У свою чергу, естетичне самовиховання кожного студента-учасника є передумовою перетворення колективу виконавців у єдиний суб'єкт спільної справи та поступового зростання професійно-творчого рівня музично-виконавської майстерності всього колективу Оперної студії.

Література

1. Закон ВР України «Про основи внутрішньої й зовнішньої політики» від 01.07.2010 №2411-VI – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T102411.html.
2. Концепція національного виховання студентської молоді. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/4310.

Анотація

У статті розглядається проблема залежності естетичного самовиховання студентів мистецько-педагогічних спеціальностей від їхньої участі в процесі діяльності музично-виконавських колективів університету, визначена роль педагогів-керівників у процесі перетворення студента з об'єкта зовнішнього естетико-виховного впливу на суб'єкт активного естетичного самовиховання, визначені шляхи використання діючих механізмів процесу роботи оперної студії як однієї з форм колективної музично-виконавської діяльності та засобів естетичного самовиховання її учасників.

Аннотація

В статье рассматривается проблема зависимости эстетического самовоспитания студентов художественно-педагогических специальностей от их участия в процессе деятельности музыкально-исполнительских коллективов университета, определена роль педагогов-руководителей в процессе преобразования студента из объекта внешнего эстетико-воспитательного влияния в субъект активного эстетического самовоспитания, определены пути использования действующих механизмов процесса работы оперной студии как одной из форм коллективной музыкально-исполнительской деятельности и средств эстетического самовоспитания ее участников.

Summary

The questions of aesthetic self-education of the studentic youth in the collective music-performative activity are described in the article. The author proves the importance of formation of aesthetic abilities for teachers to be in the process of self-realization by meanses of music art and consider the performative culture as one of aspects of high developed personality.

Ключові слова: естетичне самовиховання, колективна музично-виконавська діяльність.

Ключевые слова: эстетическое самовоспитание, коллективная музыкально-исполнительская деятельность.

Key words: aesthetic self-education, collective music-performative activity.

Подано до редакції 15.03.2011.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц. Федоріщевою С.П.